

Ton Derksen

De temptaties van Jeroen Bosch

ISVW UITGEVERS

Ton Derksen

De temptaties
van Jeroen
Bosch

ISVW UITGEVERS

Inhoudsopgave

Voorwoord	5	Hemelvaart	35
Tondalus' Visioen	9	<i>Kruisafnames</i>	<i>37</i>
Introductie	10	Rosso Fiorentino	38
Superbia	11	Rubens	40
Ira	12	De Meester van het Bartholomeüs Altaar	42
Gula	14	Rogier van der Weyden	44
Invidia	15	<i>Lamentaties</i>	<i>47</i>
Accidia	16	Giotto	48
Avaritia	17	Rosso Fiorentino	49
Luxuria	18	Perugino	50
Conclusie	19	Enguerrand Quarton	51
Temptaties van Jeroen Bosch	21	<i>Bekeringen</i>	<i>53</i>
De Marskramer	22	Mattheüs	54
De Heilige Antonius	24	Johannes de Doper	56
De Kruisgang	26	Anonymus	58
Het Narrenschip	28	Jezus	60
Johannes de Doper in de wildernis	30		
Tuin der Lusten	32	Verantwoording van de afbeeldingen	62

Voorwoord

Deze dichtbundel bestaat uit drie delen: *Tondalus' Visioen*, *Temptaties van Jeroen Bosch* en *Hemelvaart*. Vier van de gedichten uit *Tondalus' Visioen* zijn in *De Tweede Ronde* verschenen, in vier opeenvolgende jaren. Omdat ik te laat insprong, bleef de rest in limbo achter. Ik ben blij dat ze nu, met deze publicatie, lang genoeg in duisternis hebben rondgedoold.

De relatie tussen Tondalus en Jeroen Bosch en Ton Derksen is complex. Tondalus is een Ierse ridder die dankzij een hellevisioen tot inkeer en de ware vroomheid kwam. Zijn visioen is in 1149 door de Ierse broeder Marcus in het Latijn neergeschreven, uit de eerste hand, zo zegt hij. Het is in vele talen vertaald en tijdens Bosch' leven (circa 1450 - 1516) in 1482 uitgegeven in Den Bosch. Het is dus niet uitgesloten dat Bosch het boek van Tondalus heeft gelezen. Wellicht heeft hij daaruit taferelen gelicht, ofschoon apocalyptische beelden in de Middeleeuwen niet ongebruikelijk waren. Memlinck maakte bijvoorbeeld al rond 1450 een angstaanjagend schilderij van het Laatste Oordeel in Beaune.

Ik heb op de Bosch-schilderijen gereageerd en Tondalus' Visioen gereconstrueerd zonder het boek te kennen. Intussen heb ik het boek gelezen dankzij de DBNL en broeder Marcus en ik gebruiken – zo blijkt – beiden de term 'tormenten' met liefde.

Ik begreep achteraf dat ik Dante's *Inferno* moest lezen, voor het geval er naar een vergelijking gevraagd zou worden. Ik heb daarop Dante's *Divina Commedia* gelezen, inclusief het Vagevuur en de Hemel. Er blijkt een subtiel, doch voor de betrokkenen cruciaal verschil: Dante plaatst de plegers van de zeven hoofdzonden in het vagevuur, bij Bosch zit dat soort zondaren voor eeuwig in de hel.

De drie Jezus-cycli van de *Hemelvaart* zijn te lezen als een soort Hemels antwoord op de Helse Bosch-gedichten. Het is wel een geseclariseerde versie. De *Bekeringen* in de

eerste drie gedichten zijn oprecht en helpen de bekeerlingen ook, maar het laatste gedicht van de serie over Jezus sluit niet uit dat we met een placebo-effect te maken hebben. Ik claim geen historische accuraatheid, ik geef een alternatief scenario. De twee andere Jezus-cycli, *Lamentaties* en de *Kruisafnames*, hebben meer weg van een mislukte hemel.

In deze interpretatie vormt de cyclus de *Temptaties van Jeroen Bosch* het vagevuur. Drie personages bereiken na de nodige beproevingen een staat van genade. In de drie andere gedichten uit deze cyclus blijkt geluk ook zonder voorgaande verzoeken en kwellingen binnen handbereik, en wel door geloof, liefde, en gezang.

Een schrijver hoort zijn gedichten niet uit te leggen. Ik doe het, omdat deze uitleg – zoals het OM dat noemt – ook maar een mening is.

Tondalus' Visioen

**“Want in wat manieren dat
si gesondicht hebben,
dare worden sij mede gepinicht”.**
(Dat Sterfboec, 1470)

Introductie

Zondaar,
jij die in een donkere spiegel ziet,
vertroebeld in je beeltenis,
verdorven in je zinnen
en verhard in je daad,

weet hier je straf
in concordantie met je zonden.

Superbia

Hovaardige,
jij die bij leven slechts je eigen aanschijn kan verduren,
en elk ander lucht en schaduw waant,
niets dan een vleug van Lucifers adem zul je zijn,
niets dan een zweem in zijn smook,
niets dan een zucht in het vuur
dat zijn helse borst verzenkt.

En hovaardige,
waar is je ongenaakbaarheid in de walmende adem
die hij uitstoot
waar je trots in de stinkende zwavel
die hij opsnuift,
waar in zijn gerochel je hovaardij?

Woord en beeld staan zij aan zij in deze gedichtenbundel. Ton Derksen heeft zich in zijn gedichten laten inspireren door de apocalyptische beelden van Jeroen Bosch. In *Tondalus' Visioen* beschrijft hij in even zwarte taal de zeven hoofdzonden en wat daarvan komt. In *De temptaties van Jeroen Bosch* reflecteert Ton Derksen op enkele afzonderlijke schilderijen van Bosch, over heiligen in schuldige landschappen, met narren en marskramers. Hij leeft zich in en reageert op hen, soms met humor, soms met tragiek. Een bundel waar het schrijfplezier vanaf spat en waarin de aandacht voor dicht- en schilderkunst elkaar versterken.

Ton Derksen is emeritus hoogleraar wetenschapsfilosofie. Zijn spraakmakende boek *Lucia de B.* vormde de aanzet tot een herziening van de zaak tegen deze Haagse verpleegster. Dit is zijn eerste dichtbundel.

'De rijke poëzie van Ton Derksen ontsluit de wereld van Jeroen Bosch met ritme en nauwgezet vocabulaire, en levert aldus een nieuw kunstwerk op. Een kleurrijk, bijzonder, groots en poëtisch werk.'

Theodor Holman